

KALINOWSKI JERZY DOMINIK MARIA – filozof, logik, historyk filozofii i logiki, ur. 4 VIII 1916 w Lublinie, zm. 21 X 2000 w Buis les Baronnie (Francja).

Ojciec K. był adwokatem, dziekanem Lubelskiej Rady Adwokackiej (znanym z bohaterskiej postawy w czasie hitlerowskiej okupacji), matka była siostrą Z. Zawirskiego, wybitnego filozofa (ucznia K. Twardowskiego), prof. UAM i UJ. W 1925 po skończeniu w Lublinie trzyletniej tzw. freblówki, K. rozpoczął naukę w znakomitej, prowadzonej przez jezuitów szkole w Chyrowie, którą ukończył w 1934 egzaminem maturalnym i rozpoczął studia prawnicze na KUL. Tu zainteresował się filozofią pod wpływem Cz. Martyniaka – wykładowcy teorii i filozofii prawa; temu młodemu uczonemu, zamordowanemu przez hitlerowców w 1939, zawdzięcza K. zainteresowanie się filozofią prawa w nurcie arystotelesowsko-tomistycznym oraz wybór tematu rozprawy doktorskiej: *Teoria reguły społecznej i reguły prawnej Leona Duguit*, którą obronił w 1947 na KUL (wyd. Lb 1949).

Po ukończeniu w 1938 studiów prawniczych rozpoczął aplikację w sądzie apelacyjnym w Lublinie, przerwana powołaniem do rocznej służby wojskowej w 9. Pułku Piechoty Legionów w Zamościu, skąd 1 VIII 1939 został przeniesiony w charakterze tłumacza dla franc. instruktorów przysłanych do stacjonującego w Łucku baonu pancernego, który otrzymał 50 franc. czołgów. Wraz z batalionem franc. czołgów, które zresztą nie wzięły udziału w walce z Niemcami, K. przekroczył 18 IX granicę pol.-rum. i został internowany. W XII 1939 uciekł z obozu internowania; dotarł do Francji i wstąpił do organizującej się tam armii pol., z której, nabawiwszy się gruźlicy płuc, został po kilku miesiącach zwolniony. W okupowanej Francji, nie posiadając żadnych dokumentów cywilnych, musiał się ukrywać; nie miał także środków do życia. Dzięki życzliwości poznanych ludzi znalazł miejsce w szpitalu w Niort, a następnie w sanatorium w La Grolle, w którym leczył się i zarabiał na swój pobyt. W 1942 ożenił się z M. A. Bouchaud, poznaną wcześniej w szpitalu w Niort. Mimo trudów życia w okupowanej Francji nie zaniedbywał pracy intelektualnej. Czytał, uczył się języków obcych, historii i geografii Francji, a przede wszystkim odbył (1943–1945) na uniwersytecie w Poitiers drugie studia prawnicze (na podstawie pol. dyplomu magistra prawa zaliczono mu jeden rok studiów).

W 1946 wrócił do Polski i związał się z KUL, gdzie po uzyskaniu w 1947 doktoratu został mianowany zastępcą prof. na Wydziale Prawa i Ekonomii. Prowadził wykłady z filozofii prawa oraz z logiki. Logiką, która wkrótce stała się jednym z głównych kierunków jego pracy dydaktycznej i naukowej, zainteresował się pod wpływem skryptu uniwersyteckiego napisanego przez Zawirskiego. Pierwszym ważnym owocem pracy badawczej z tego zakresu była rozprawa *Logika zdań praktycznych*, będąca podstawą habilitacji przeprowadzonej w 1951 na KUL (recenzentami byli prof.: T. Kotarbiński i J. Słupecki). Praca zawierała jeden z dwóch pierwszych na świecie nowoczesnych systemów logiki norm (w 1951 ukazał się artykuł G. W. von Wrighta pt. *Deontic Logic*, *Mind* 60 (1951), 1–15, przedstawiający system podobny, choć zarazem pod istotnymi względami różniący się od systemu K.). System K. został opublikowany niestety 2 lata później, pt. *Teoria zdań normatywnych* (w wersji franc. pt. *Théorie des propositions normatives*).

Po zlikwidowaniu przez władze PRL Wydziału Prawa i Ekonomii (ostatni absolwenci tego wydziału opuścili uniwersytet w 1952), K. został przeniesiony na Wydział Filozofii Chrześcijańskiej i w 1952 został jego dziekanem; funkcję tę pełnił do 1957. Sytuacja wydziału w momencie, gdy K. obejmował funkcję dziekana, była bardzo trudna; władze państwowe wymusiły odejście kilku profesorów, w tym poprzednika K. na stanowisku dziekana – ks. prof. J. Pastuszki; niebezpieczne, bo dające władzom państwowym pretekst do ataku na znienawidzoną uczelnię, było zjawisko fikcyjnych studentów, którzy zapisywali się na uniwersytet po to, by uniknąć służby wojskowej. K. podjął radykalną decyzję: na tablicy ogłoszeń pojawiły się listy obejmujące setki nazwisk skreślonych studentów – w ten sposób pretekst do ataków na wydział i uniwersytet został zlikwidowany.

Dzięki staraniom K. (wspieranym przez rektora ks. prof. J. Iwanickiego) został rozwiązany problem niedoboru kadr. Na miejsce profesorów usuniętych przez władze polityczne przyszli nowi wykładowcy: o. dr M. A. Krąpiec (metafizyka i teoria poznania), ks. dr S. Mazierski (filozofia przyrody), ks. dr J. Drzazga (psychologia ogólna), ks. dr J. Majka (filozofia społeczna), doc. M. i J. Reuttowie (psychologia doświadczalna) i – później – ks. doc. K. Wojtyła. Dzięki staraniom K. wzbogacono program nauczania, m.in. o wykłady z matematyki, fizyki, biologii oraz zorgani-

wano pracownie (de facto katedry tych przedmiotów). Troską K. jako dziekana było kształcenie młodej kadry naukowej. Uznał, że kandydatów należy szukać wśród studentów i już jako studentów przygotowywać do pracy naukowo-dydaktycznej. Realizując to przekonanie, wybrał trzech studentów, którym powierzył ćwiczenia z etyki, oraz trzech studentów, którym powierzył ćwiczenia z logiki do prowadzonych przez siebie wykładów na Wydziale Humanistycznym. Wyróżnienie to było dla wybranych studentów bardzo mobilizujące: dwóch „etyków” i wszyscy „logicy” zostali profesorami zwyczajnymi.

Ważne dla kształcenia młodej kadry oraz pracy naukowej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej było zorganizowanie przez K. prywatnego konwersatorium z metodologii filozofii. Uczestnikami tego seminarium byli trzej „logicy” (L. Koj, A. B. Stępień i T. Kwiatkowski), a także uczniowie prof. S. Swieżawskiego i o. prof. Krąpca: W. Stróżewski (dziś prof. UJ), M. Gogacz (dziś prof. UKSW) i F. Wilczkówna (później prof. filozofii w Kanadzie i USA); nieco później dołączył W. Marciszewski (obecnie prof. Uniwersytetu Białostockiego). Wkrótce seminarium zainteresowali się także prof.: Krąpiec i ks. S. Kamiński. Od tej pory przekształciło się ono w rodzaj szkoły filozoficznej, która nie tylko uczyła młodych, lecz także rozwijała określony kierunek refleksji – realizowanej do dziś, choć w innej formie. Dzięki K. na Wydział Filozofii Chrześcijańskiej KUL wprowadzono etaty asystenckie.

W 1957 zakończył K. pięcioletnią kadencję dziekana Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL, a w 1958 wyjechał na stałe do Francji. Motywem tej decyzji były względy rodzinne, lecz nie tylko. Wydarzenia polityczno-społeczne w Polsce z 1956 sprawiły, że pod adresem K. popłynęły słowa krytyki. Poczul się on moralnie skrzywdzony. Ponadto przewidywał, że Gomułkowska „odwilż” będzie krótkotrwała i powróci dawny reżim.

We Francji K. nie otrzymał spodziewanej posady w Sekcji Filozoficznej Centre Nationale de la Recherche Scientifique ani etatu wykładowcy, mimo poparcia ks. R. Joliveta – dziekana uniwersytetu w Lyonie. Powierzono mu jedynie wykład zlecony z historii filozofii starożytnej i średniowiecznej (później jeszcze wykład z etyki) i pracę nauczyciela filozofii w dwóch szkołach średnich. Jako powód odmowy zatrudnienia na etacie akademickim podano brak franc. stopnia naukowego „docteur

d'État" (pol. habilitacji nie uwzględniono). Stopień ten uzyskał K. w 1968 na uniwersytecie w Bordeaux na podstawie pracy głównej pt. *Le problème de la vérité en morale et en droit* i pracy pobocznej pt. *Querelle de la science normative*. Stopień „docteur d'État” z oceną „très honorable” otwierał drogę do kariery akademickiej we Francji. K. otrzymał wiele propozycji, lecz postanowił pozostać w Centre Nationale de la Recherche Scientifique, gdzie ostatecznie został zatrudniony w sekcji nauk prawnych. Pracował w ramach grupy, która tworzyła Centre de Philosophie du Droit – prowadziła seminarium z filozofii prawa i wydawała rocznik „Archives de philosophie du droit”. Jako współredaktor tego rocznika K. prowadził działy: logiki norm, logiki tzw. prawniczej oraz recenzji. Skoncentrował się na pracy naukowej, działalność dydaktyczną realizując tylko w niewielkim zakresie. Pozostawił po sobie znaczny dorobek naukowy. Bibliogr. jego prac obejmuje ponad 270 pozycji (nie licząc setek recenzji i omówień książek, które zamieszczał w różnych poważnych czasopismach, głównie w „Archives de philosophie du droit”).

Najważniejsze dzieła K.: *Teoria zdań normatywnych* (SL 1 (1953), 113–146; w języku franc. *Théorie des propositions normatives*, tamże, 147–182); *Teoria poznania praktycznego* (Lb 1960); *Introduction à la logique juridique* (P 1965); *Le problème de la vérité en morale et en droit* (Ly 1967); *Querelle de la science normative* (P 1969); *Études de logique déontique* (I: 1953–1969, P 1972); *La logique des normes* (P 1972; *Logika norm*, Lb 1993); *L'impossible métaphysique* (P 1981); *Sémiotique et philosophie* (P 1985); *La phénoménologie de l'homme chez Husserl, Ingarden, Scheler* (P 1991); *Expérience et phénoménologie. Husserl, Ingarden, Scheler* (P 1992); *La logique déductive. Essai de présentation aux juristes* (P 1996). Wydano także: *Poszerzone serca. Wspomnienia* (Lb 1997).

Twórczy dorobek K. wzbogacają jego prace wydawnicze oraz przekłady. Najważniejsze z nich to franc. przekłady prac A. Tarskiego: *Pojęcie prawdy w językach nauk dedukcyjnych*, *The Semantic Conception of Truth [...]*, *The Completeness of Elementary Algebra and Geometry* (w: A. Tarski, *Logique, sémantique, métamathématique*, P 1972–1974, I 157–269, II 203–242, 265–305) oraz S. Leśniewskiego (S. Leśniewski, *Sur les fondements de la mathématique. Fragments*, P 1989).

Wydanie tych przekładów stanowi poważny wkład w promocję pol. myśli semiotycznej i logicznej na terenie krajów frankofońskich.

Prace K. obejmują szeroki zakres zagadnień i dziedzin: teoria poznania praktycznego (*Teoria poznania praktycznego*), logika formalna (zwł. logika norm, której jest jednym z głównych twórców), filozofia prawa, etyka, historia filozofii, metafizyka i jej teoria – metafizyka (*L'impossible métaphysique*, którą wyróżniał wśród swoich prac), historia logiki, filozofia człowieka, semiotyka (*Le problème de la vérité en morale et en droit* oraz *Sémiotique et philosophie*).

FILOZOFIA. Poglądy K. mieszczą się w nurcie filozofii realistycznej inspirowanej przez Arystotelesa i Tomasza z Akwinu. K. twierdził, że treść jego poglądów pokrywa się z treścią systemu zawartego w pismach Arystotelesa i – przede wszystkim Akwinaty. Nie jest to jednak proste odczytanie owego systemu. K. studiował ich dzieła nie jako historyk filozofii i nie po to, by je naśladować, lecz jako filozof poszukujący rozwiązań problemów stanowiących rzeczywisty kanon philosophiae perennis. Rozwiązania problemów zawarte w dziełach Akwinaty uznał – po ich uściśleniu przez zastosowanie nowoczesnych narzędzi logiczno-metodologicznych i wzbogaceniu wynikami własnej refleksji inspirowanej często konfrontacją z innymi propozycjami (dawnymi i współczesnymi, głównie z fenomenologią, filozofią marksistowską i egzystencjalistyczną) – za swoją filozofię, swoją metafizykę.

K. utożsamia filozofię z metafizyką rozumianą jako swoistą (różną od naukowej), apodyktyczną wiedzę o bycie jako bycie. Uważa, że nie ma niezależnej od metafizyki teorii poznania, etyki, filozofii prawa itd., ponieważ procesy poznawcze oraz ich wyniki (np. nauki), ludzkie działania i ich rezultaty, człowiek i stosunki społeczne są objęte zakresem terminu „byt”, a więc są przedmiotem metafizyki, choć ich swoistość pozwala wyróżniać jej odpowiednie działy. Metafizyka jako apodyktyczna wiedza, której przedmiotem jest byt jako byt, determinuje rozwiązania we wszystkich swoich działach szczegółowych, np. orzekanie klasycznego (semantycznego) pojęcia prawdy lub fałszu o wszystkich twierdzeniach zarówno teoretycznych, jak i praktycznych, w tym także o normach moralnych i prawnych.

KONCEPCJA NORM MORALNYCH I PRAWNYCH. K. w ramach głównego nurtu własnej refleksji filozoficznej, którym była teoria poznania praktycznego, wiele

uwagi poświęcił rozumieniu norm moralnych i prawnych. Zainteresowanie to było naturalną kontynuacją kierunku studiów uniwersyteckich w zakresie prawa, nauk prawnych i filozofii prawa.

Logika norm. Ważnym składnikiem tej refleksji jest logika norm (teoria zdań normatywnych) ujęta w systemy K_1 i K_2 . Systemy te są odkryciem (a nie konstrukcją, jak to jest w przypadku np. systemów Wrighta) logicznych podstaw rozumowań normatywnych (prawniczych, etycznych itd.) dokonany przez filozofa prawa, badającego rzeczywiste procedury dedukowania norm prawnych i norm moralnych. Systemy te uzupełniają się wzajemnie. Pierwszy z nich stanowi odpowiednik teorii opozycji zdań oraz teorii opozycji zdań modalnych poszerzonej (w porównaniu do kwadratu logicznego) do wymiarów piramidy logicznej, drugi – sylogistyki asertorycznej i modalnej, przekazanych przez Arystotelesa i jego średniowiecznych kontynuatorów. Źródłem inspiracji obu systemów było stwierdzenie (znalezione w książce J. Nuckowskiego *Początki logiki ogólnej dla szkół*, Kr 1903) analogii między zdaniami normatywnymi i zdaniami modalnymi, a także znalezione przez K. przykłady sylogizmów praktycznych Arystotelesa.

Dla pojęcia normy (wyrażonej przez zdanie normatywne) istotne jest pojęcie relacji normatywnej, czyli relacji między podmiotem czynności (zbiorem podmiotów czynności) a czynnością (zbiorem czynności). W pierwszej wersji (z 1951) logiki zdań normatywnych uwzględnionych jest 5 relacji normatywnych, którym odpowiadają następujące oznaczenia słowne: „...powinien robić...”, „...powinien nie robić...”, „... ma prawo robić...”, „...ma prawo nie robić...”, „...może robić (domyślnie: i może nie robić)...”. Później (pod wpływem R. Blanchégo) doszła szósta relacja, której odpowiada zwrot: „...powinien robić lub powinien nie robić...”.

K. uważał, że o ile czynności dokonane przez jakiś wolny i świadomy podmiot są wyłącznie dobre lub złe, to czynności rozważane in genere dzielą się na czynności z istoty swojej dobre, na czynności z istoty swojej złe oraz na czynności neutralne. Czynność opozycyjna do czynności dobrej jest czynnością złą i odwrotnie, natomiast czynność opozycyjna do czynności neutralnej jest też neutralna. Stosunki te przedstawia odpowiednio zmodyfikowana matryca J. Łukasiewicza negacji trójwartościowej. Matryca ta pozwala zaadaptować do ujęcia logiki zdań normatywnych trójwar-

tościowe matryce J. M. Bocheńskiego funkcyjów modalnych. Ujęcie to pozostaje w zgodzie z dwuwartościowością norm wiązanych przez funkcyjy opisane przez matryce trójwartościowe. Czynnności posiadają trojaki wartości: są dobre, są złe lub są obojętne, natomiast odpowiadające im normy mają zawsze wartość prawdy lub fałszu.

System K_1 posiada 2 ujęcia: matrycowe i aksjomatyczne, natomiast system K_2 jest systemem aksjomatyczno-dedukcyjnym. K. pisze o tych systemach, że swoją treścią nawiązują do logiki tradycyjnej, zaś ze względu na swą formę należą do logiki współczesnej i realizują w ten sposób, w zakresie określonej dziedziny, rodzaj syntezy nova et vetera.

R. Bozzi, *La fondazione metafisica del diritto in Georges K.*, Na 1981; tenże, *La logica deontica di Georges K.*, Na 1984; M. Ballester Hernández, *La unidad del pensamiento. Estudio sobre el itinerario intelectual de G. K.*, Ba 1992; T. Kwiatkowski, PLF II 228–232; tenże, *Bibliografia podmiotowa i przedmiotowa profesora Jerzego K.*, Summarius 24–25 (1995–1996), 33–54; tenże, *Jerzy K.*, w: *Polska filozofia powojenna*, Wwa 2001, I 374–401.

Tadeusz Kwiatkowski